

NIKOS KAZANCAKİS
EL GRECO'YA
MEKTUPLAR

NIKOS KAZANCAKIS
EL GRECO'YA
MEKTUPLAR

ROMAN

Yunanca aslından çeviren
Ahmet Angın

♥can

Türkiye'de sadece Can Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Tic. ve San. A.Ş. tarafından yayımlanacak olan Minikitap™ dizisi (özgün ismiyle Flipback®/Dwarsligger®), Jongbloed bv (Heerenveen, Hollanda) girişimidir. Minikitap™ hafiflik, dayanıklılık ve pratikliği esas alan yeni bir kitap formatıdır. Hollanda'da Jongbloed bv tarafından Can Yayınları için özel olarak üretilen, elinizde tuttuğunuz Minikitap™, Indoprint kâğıdı ve patentli mizanpajı sayesinde yüzlerce sayfalık bir kitabın tamamını bu küçük boyutta bile keyifle okunan bir esere dönüştürüyor. Minikitap™ yayıncılık ve matbaacılıkta yüz elli yılı aşkın deneyimiyle Avrupa'nın tarihî firmalarından olan Jongbloed bv (Heerenveen, Hollanda) tarafından tasarlanmıştır.

Elinizdeki kitap, Bolloré Thin Paper (www.bollerethinpapers.com) tarafından üretilen Indoprint kâğıda basılmıştır. Klorür veya sülfür içermeyen, FSC® sertifikalı Indoprint kâğıdı, çevreye zararsız özel bir kâğıt hamurundan üretilmiştir.

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Mizanpaj uygulama: Bahar Kuru Yerek

Baskı ve cilt: Jongbloed bv, Marktweg 73a, 8444 AB Heerenveen, Hollanda

ISBN 978-975-07-3716-9

Anaphora sto Greco, Nikos Kazancakis

© Patroclos Stavrou

© 2003, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır ve korunmaktadır. Yayınevinin izni olmadan eser hiçbir şekilde çoğaltılamaz, Minikitap™ markası ve formatı 3. kişiler tarafından kullanılamaz.

Can Yayınları'nda 1. basım: 2003

Minikitap™ formatında 1. basım: Mayıs 2018

Bu kitabın 1. baskısı 5000 adet yapılmıştır.

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750737169

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

NİKOS KAZANCAKİS, 1883'te Girit'in Heraklion kentinde doğdu. Atina Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra hukuk doktorasını veren Kazancakis, felsefi açıdan ünlü düşünür Henri Bergson'dan etkilendi. Lenin Barış Ödülü'ne değer görüldü; 1957'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü bir oy farkla kaybetti. Goethe ve Dante'nin yapıtlarını Yunancaya çevirdi; Homeros'un *Odyssea* destanına 33.333 dizelik bir devam yapıtı yazdı. Türkçeye çevrilen yapıtları arasında Kaptan Mihali, *El Greco'ya Mektuplar*, *Kardeş Kavgası*, *Günaha Son Çağrı*, *Yeniden Çarmıha Gerilen İsa* ve *Zorba* sayılabilir. Kazancakis, altmışlarındayken II. Dünya Savaşı yıllarında kaleme aldığı *Zorba* romanıyla uluslararası üne kavuştu. 1957'de öldüğünde, doğduğu kent Heraklion'daki kale burçlarından birinin altına gömüldü. Mezar taşına, "Hiçbir şey beklemiyorum, hiçbir şeyden korkmuyorum, özgürüm" sözleri yazıldı.

AHMET ANGIN, 1919'da Girit'in Hanya kentinde doğdu. Haydarpaşa Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdikten sonra İzmir'de gazeteciliğe başladı. Uzun yıllar *Demokrat İzmir* gazetesinin başyazarı ve genel yayın müdürü olarak görev yaptı. 1965'te *Kirpi* adlı mizah dergisini çıkardı. *Milliyet Genel Kültür Ansiklopedisi* ve *Meydan-Larousse*'ta çevirmen olarak çalıştı. Yunanca ve Fransızcadan 35 kadar çevirisi bulunan Angın, 1977'de İstanbul'da öldü.

Nikos Kazancakis'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Yeniden Çarmıha Gerilen İsa, 1982

Zorba, 1982

Kardeş Kavgası, 1985

Kaptan Mihali, 1993

Günaha Son Çağrı, 2003

Yazarın notu

El Greco'ya Mektuplar bir yaşamöyküsü değildir. Yaşamımın sadece benim için, göreceli bir değeri vardır, başka kimse için yoktur. Kabul ettiğim tek değer, insanın bir basamaktan ötekine tırmanmak için gösterdiği çaba sonucu azminin ve gücünün elverdiği en üst noktaya varmasıdır. Benim keyfi olarak “Giritli bakışı” adını verdiğim nokta.

Yani sen okuyucu, bu sayfalarda benim insanlar, acılar ve fikirler arasında izlediğim yolu gösteren, kanımla çizdiğim kırmızı çizgiyi bulacaksın. İnsanoğlu denmeyi hak eden herkes haçını omuzlar ve kendi Golgota'sına tırmanmaya başlar. Birçoğu, genellikle birinci basamağa, ikinci basamağa varır, solur, yolun ortasına yığılır ve Golgota'ya, yani görev yığınının tepesine, çarمیha gerileceğı, yeniden doğacağı ve ruhunun kurtulacağı noktaya ulaşamaz. Cesaretini kaybeder, çarمیha gerilmekten korkar ve dirilişe varan tek yolun çarمیha gerilmek olduğunu bilmez. Başka yolu yoktur.

Benim yukarı doğru çıkışında, dört belirleyici basamak olmuştur ve her birinin kutsal birer adı vardır: İsa, Buda, Lenin, Odysseus. Bu büyük ruhların birinden ötekine doğru yaptığım kanlı yolculuk, bu seyahati yaparken işaret etmeye çalıştığım şeydir tam da; güneş batmak üzere, yüreğı ağzında bir adam kaderinin sert, kayalık dağlarını tırmanıyor. Ruhumun tümü bir çığlık ve uğraşımın tümü bu çığlığı yorumlamak.

Hayatım boyunca, yalnız bir kelime bana acı çektirmiş ve beni aşka getirmiştir: tırmanma. Ben bu tırmanışı burada, gerçek ve hayalle karışık bir biçimde sunmak istiyorum... Tırmanışımın bıraktığı kırmızı ayak izlerini de... Ve “kara miğfer”i giyip toprağı karışmadan önce acele ediyorum, çünkü bu kanayan çizgi yeryüzündeki yürüyüşümün tek izi olacaktır; ne yazmış ve ne yapmışsam, hepsi su üzerine yazılıp yapılmış ve yok olmuştur.

Hafızamdan hatırlamasını istiyorum, hayatımı havadan toparlıyorum, generalin karşısındaki asker gibi dimdik duruyorum ve El Greco'ya mektuplar yazıyorum; çünkü aynı Girit toprağından yoğrulduk, yaşayan ya da yaşamış olan tüm mücadeleçiler içinde beni en iyi o anlayabilir. Kendisi de taşların üzerinde aynı kırmızı izi bırakmadı mı?

Önsöz

Aletlerimi topluyorum: görme, duyma, tat alma, koku alma, dokunma, beyin... Artık akşam oldu, günlük iş bitiyor, tarlafaresi gibi evime, toprağa dönüyorum. Çalışmaktan yorulduğum için değil –yorulmadım– fakat güneş battığı için.

Güneş battı, dağlar gölgelendi, beynimdeki sıradağların tepesinde biraz ışık var henüz ama kutsal gece bastırıyor, topraktan yükseliyor, gökten iniyor, ışık teslim olmamaya yeminli ama biliyor, kurtuluş yok; teslim olmayacak ama sönecek.

Çevreme son kez bakıyorum; kime veda edeyim? Neye veda edeyim? Dağlara, denize, balkonumdaki meyveli asmaya, erdeme, günaha, serin suya mı? Boşuna, boşuna; bunların hepsi benimle birlikte toprağa iniyor...

Sevinç ve acılarımı, gençliğin esrarlı ve donkişotça isteklerini, Tanrı ve insanlarla olan çetin anlaşmazlığımı, yanan ama kül olmayı ölüme kadar reddeden ihtiyarlığın sahip olduğu vahşi gururu kime emanet edeyim? Tanrı'nın, yamaçları sert yokuşunda ayaklarımla, ellerimle tırmanırken kaç kez kayıp düştüğümü, kaç kez kanlar içinde ayağa kalkıp yeniden tırmandığımı kime söyleyeyim? Benim gibi, kırk kere yaralanmış rehbersiz bir ruhu nerede bulup da günah çıkarayım?

Bir parça Girit toprağını avucumun içinde sakince, şefkatle sıkıyorum; bütün serseri dolaşmalarımda, bu toprağı her zaman yanımda bulundurur ve büyük mücadelelerim sırasında kavrayıp sevdiğim bir dostun eli gibi sıkardım ve güç alırdım, büyük güç alırdım. Ama artık güneş battı, gündelik iş bitti, kuvveti ne yapayım? İhtiyacım yok, kalmadı. Şimdi Girit toprağını elimde tutuyor, ifadesi olanaksız bir tatlılık, yumuşaklık ve şükranla sevilen bir kadının göğsünü avucumun içinde sıkıp veda ediyormuş gibi kavriyorum. Ben sonsuza dek bu bir

çimlenip mücadelecı bir adam görüntüsüne büründüğün zamanlar şimşek hızıyla geçti.

Şu bir avuç toprağın içinde ne sıkıntılar, ne mücadeleler, ne insan yiyici görünmez bir canavarın kovalayışları, ne semavi ve ne şeytani kuvvetler var! Kanla, gözyaşıyla, terle yoğruldu bu toprak, çamur oldu, insan oldu, ulaşmak için yokuşa sardı. Ama nereye ulaşmak? Tanrı'nın karanlık cüssesine soluyarak tırmanıyordu, ellerini uzatıyor, arıyor, arıyor ve yüzünü bulmaya çalışıyordu.

Son yıllarda umutsuzluk içinde o karanlık kitlenin yüzü olmadığını anladığı zaman, küstahlık ve korku içinde nasıl da çabalamıştı zirveyi yontmak ve ona bir yüz kazandırmak için: kendi yüzünü!

Ama şimdi, günlük iş bitti, aletlerimi topluyorum; artık başka toprak parçaları gelip mücadeleyi sürdürsün; biz ölümlüler, ölümsüzler taburuyuz, kanımız kırmızı mercandır ve bir ada inşa ediyoruz uçurumun üzerinde.

Tanrı inşa ediyor, küçük kırmızı taşıma koydum ben de, beni desteklesin, kaybolmayayım diye bir damla kanımı ekledim, görevimi yaptım.

Sağlıcakla kalın!

Elimi uzatıyor, kapıyı açıp gitmek üzere toprağın mandalını kavırıyorum, ışıklı eşikte duralıyorum biraz. Zor, çok zor, gözler, kulaklar, ciğerler, dünyanın taşından toprağından kolayca kopup ayrılmıyor; insan diyor ki: Doydum, rahatım, artık hiçbir şey istemiyorum; görevimi tamamladım ve gidiyorum; ama yürek taşlarla otlara tutunuyor, direniyor, yalvarıyor: Biraz daha kal!

“Evet”i rahatça söylemesi için yüreğimi teselli etmeye uğraşıyorum. Dünyadan ödek, gözü yaşlı köleler gibi değil; yemiş, içmiş, karnı tok, sırtı pek, artık başka bir şey istemeyip sofradan kalkan krallar gibi kalkalım. Fakat yürek hâlâ çarpıyor göğüs kafesinde, bağıriyor: biraz daha!

15 Duruyor, insanın yüreği gibi direnen ve mücadele eden ışığa son kez bakıyorum. Gökyüzünü bulutlar kapladı, dudaklarıma ılık bir damla

düştü, toprak koktu. Topraktan tatlı, baştan çıkarıcı bir ses yükseliyor: Gel... gel... gel...

Damlalar çoğaldı, ilk gece kuşu içini çekti ve acısı, nemli havanın içinde, çok tatlı bir şekilde, geceye dönüşen yaprakların üzerinden yuvarlandı. Sessizlik, büyük bir tatlılık... Evde kimse yok ve dışarıda tarlalar susamış, ilk yağmuru şükranla, sessiz bir mutlulukla içiyorlardı; toprak bir küçük çocuk gibi meme emmek üzere gökyüzüne doğru uzanıyordu.

Gözlerimi kapadım; avucumun içinde Girit toprağıyla uykuya daldım. Uykuya daldım ve bir düş gördüm: Sabah oluyormuş sözde. Sabah Yıldızı tepemde sallanıyordu, ben titriyor, kendi kendime, “Şimdi düşecek,” diyordum. Ve kupkuru dağlarda, ıssız, yapayalnız koşuyordum. Doğuda, çok uzakta güneş göründü; güneş değil, içi yanan kömürle dolu bronzdan bir tepsiydi bu. Rüzgâr fokurduyordu. Ara sıra gri renkli bir keklik kanat çırpıyor, ötüyor, gülüyor ve benimle alay ediyordu; dağın dönemecinde karganın biri beni görünce irkildi; herhalde beni bekliyordu, katıla katıla gülerek peşime düştü. Kızdım, eğildim, ona atmak üzere yerden bir taş aldım; ama karga şekil değiştirmiş, yaşlı bir adama dönüşmüş, bana gülümsüyordu.

Korkuya kapılarak yeniden koşmaya başladım. Dağlar kıvrılıyor, ben de onlarla birlikte kıvrılıyordum; daireler birden daralıyor, benim de başım dönüyordu. Dağlar, çevremde zıplayıp tepinmekteydi; birden bunların dağ değil, tarihöncesine ait bir beynin fosilleri olduğunu anladım. Sağımda, yüksekte, bir taşın üzerine kocaman bir haç dikilmişti; üzerinde, tunçtan, canavar gibi bir yılan çarmıha gerilmiş duruyordu.

Beynimi bir şimşek yırttı, çevremdeki dağları aydınlattı ve gördüm: Binlerce yıl önce Yehova'nın öncülüğünde, İbranilerin firavunun besili, mutlu toprağından kaçarken daldıkları korkunç kıvrımları olan geçite girmiştim. Bu geçit, İsrail ırkının aç, susuz kalarak, lanetlenerek çekiçle dövüldüğü ateş içindeki mağara olmuştur.

Korkuya kapıldım; büyük bir korku ve sevince; zihnimin durulması için bir kayaya dayandım, gözlerimi yumdum ve birdenbire çevremdeki

her şey yok oldu: Önümde bir Yunan kıyısı uzandı; koyu, çivit mavisi bir deniz, kırmızı kayalar ve kayaların ortasında kapkaranlık bir mağaranın alçak girişi. Bir el havadan fırlayarak avucuma yanan bir meşaleyi tutuşturdu. Emri almıştım: Haç çıkardım ve mağaraya daldım.

Dönüyor, dönüyor, buz gibi suların içinde çırpınıyordum, başımın üstünde ıslak, mavi sarkıtlar uzanıyor, yerden, parlak meşaleye güle- rek kıvrılan taştan dev falluslar yükseliyordu. Bu mağara, büyük bir ırmağın yatağıydı ve yatak yüzyıllar boyunca yol değiştirdiği için ırmağı bırakmıştı.

Bronz yılan kızgınlıkla tısladı; gözlerimi açtım. Yine dağları, boğazı, uçurumları gördüm; baş dönmem durulmuştu; her şey hareketsizleşti, aydınlandı; anladım: Yehova da yol açmak için çevresindeki ateşler içindeki sıradağları oymamış mıydı? Ben, Tanrı'nın korkunç yuvasına girmiştim, onun ardından gidiyor, onu izliyordum.

Düşümde bağırdım:

“Budur yol; budur insanın yolu, başka yol yoktur!”

Bu densiz söz dudaklarımdan çıkar çıkmaz, çevremi bir yel hortumu sardı, korkunç kanatları açılarak beni kucakladı; birden kendimi, üzerinde tanrıların yürüdüğü Sina'nın tepesinde buldum. Hava kü-kürt kokuyordu; dudaklarım üzerlerinde sayısız ve görünmez kıvılcımlar kaynaşmış gibi karıncalanmaktaydı. Gözkapaklarımı açtım; gözlerimle ciğerlerim hiçbir zaman böylesine insanlık dışı, yüreğimle bu kadar uyum içinde, susuz, ağaçsız ve insansız bir manzara görmemişti. Hem de umutsuz bir manzara. Umutsuz ya da mağrur bir insanın ruhu burada mutluluğun zirvesine kavuşur.

Üzerinde durduğum kayaya baktım; granit üzerinde, aç aslanın gelmesini bekleyen boynuzlu peygamberin ayak izleri olması gereken iki ayak izi vardı. Zaten o peygambere burada, Sina'nın zirvesinde beklemesini buyurmamış mıydı? Peygamber de beklemişti.

Ben de bekliyordum. Uçurumun üstünde saklanıyor, kulak kabartıyordum; birdenbire uzaktan, çok uzaktan gelen ayak sesleri boğuk boğuk yankılandı. Birisi yaklaşıyor, dağlar sarsılıyordu; burun delikle-

rim oynamaya başladı: Bütün hava başı çeken bir teke gibi kokuyordu. “Geliyor! Geliyor!” diye mırıldanıyor, kuşağımı sıkıyor, güreşmek için heyecanlanıyordum.

Ah, bu ânı nasıl da özlemle beklemiştim! Araya utanmaz, gözle görülebilir dünya girmeden, vahşi gök ormanının kudurmuş canavarıyla karşı karşıya, yüz yüze geleyim. Görünmeyenle!.. Doymayanla... Öz çocuklarını yiyen, dudakları, sakalları ve tırnaklarından kan damlayan saf Baba'yla.

Onunla yüreklice konuşacak, ona insanın, kuşun, ağacın ve taşın acısını anlatacağım. Hepimiz karar verdik; ölmek istemiyoruz. Elimde bir dilekçe var, bütün ağaçlar, kuşlar, insanlar imza attı; bizi yemeni istemiyoruz Baba!.. Ve korkmayacağım, ona dilekçeyi vereceğim.

Konuşuyor, yalvarıyor, belimi sıkıyor ve titriyordum.

Ben böyle beklerken, sanki taşlar yerinden oynadı ve derin derin solumalar duydum.

“İşte... İşte... geldi!” diye mırıldandım ve ürpererek döndüm.

Fakat gelen Yehova değildi; Yehova değildi, sendin Dede; sevgili Girit toprağından sen... ve sık, beyaz sakalın, sıkıca kapanmış kuru dudakların, yalımlar ve kanatlarla dolu esrimeli bakışınla karşımda duruyordun; kekik dalları takılmıştı saçlarına.

Bana baktın, bakar bakmaz bu dünyanın yıldırım ve yel yüklü bir bulut olduğunu; insan ruhunun da yıldırım ve yel yüklü olduğunu, üzerinde Tanrı'nın estiğini ve kurtuluş olmadığını anladım.

Gözlerimi kaldırıp sana baktım. “Dede, sahiden kurtuluş yok mu?” diyecek oldum ama dilim gırtlığıma yapışmıştı. Sana yaklaşmaya kalkıştım ama dizlerim çözüldü.

O zaman, ben boğuluyormuşum da, sen beni kurtarmak istiyormuşsun gibi elini uzattın.

Elin beni büyük bir özlemle yakaladı; renkli boyalar bulaşmıştı eline; sanki hâlâ resim yapıyordu bu el; yanıyordu: Eline dokundum, cesaretlendim, güç kazandım ve konuşabildim:

“Sevgili Dede,” dedim, “bana bir öğüt ver!”

Gülümsedi, elini başımın üstüne koydu; bu el değil, çok renkli bir ateşti; alev beynimin köklerine kadar aktı.

“Gücünün yettiği yere kadar git oğlum...”

Derin ve karanlık sesi, toprağın derin gırtlığından çıkıyormuş gibiydi. Beynimin köklerine kadar ulaştı sesi ama yüreğim ürpermedi.

Bu kez daha kuvvetle bağırdım:

“Dede, bana daha zor, daha önemli bir öğüt ver.”

Ve ben bunu söyler söylemez birdenbire, bir alev havayı yırtarak ısıklık çaldı; saçlarına kekik dalları dolanmış ata gözden kayboldu ve Sina'nın tepesinde dimdik, buyurgan bir çığlık asılı kaldı; hava titreşiyordu.

“Gücünün yetmediği yere git!”

Korkuyla uyandım; artık sabah olmuştu. Kalktım, pencereye yaklaştım, üzeri koruklarla dolu asmanın bulunduğu balkona çıktım. Yağmur dinmişti, taşlar parlıyor, gülüyordu; ağaçların dalları gözyaşlarıyla yüklüydü.

“Gücünün yetmediği yere git!”

Senin sesindi bu; dünyada başka hiç kimse böyle erkekçe buyurmazdı. Yalnızca sen, doymak bilmeyen Dede! Benim eylemci neslimin tapınılmayan, umut bağlanılmayan generali sen değil misin? Biz, bolluğu ve kesinliği ardımızda bırakan yaralı, aç, ahmak kafalılar, taş kafalılar değil miyiz? Sen başı çekiyorsun ve bizler ardına takılıp sınırları alaşağı etmek için saldırmıyor muyuz?

Umutsuzluğun en parlak siması Tanrı'dır; umudun en parlak yüzü de Tanrı'dır; sen umutla umutsuzluğun ötesine, en eski sınırların ötesine itiyorsun beni Dede! Nereye itiyorsun beni? Çevreme bakıyorum, içime bakıyorum; erdem delirdi, geometri delirdi, madde delirdi, yasa koyucu aklın gelip yeni bir düzen inşa etmesi, yeni yasalar koyması gerek: Dünyanın daha zengin bir uyumu olmalı!

İstedığın bu, beni ittiğin bu; her zaman oraya doğru iteledin; gece gündüz senin öğüdünü dinlerdim ben; gücümün yetmediği yere ulaş-

mak için elimden geldiği kadar çabalıyordum; bunu görev olarak kabullenmiştim; ulaşip ulaşmadığımı bana sen söyleyeceksin. Karşında, ayakta duruyor ve bekliyorum.

Generalim, savaş bitiyor, raporumu yazıyorum; öyle savaştım, böyle yaralandım, tereddüt ettim ama kaçmadım; korkudan dişlerim birbirine vuruyordu, kanadığı fark edilmesin diye alnımı kırmızı bir mendille sarıyor ve saldırıyordum.

Kuzgun ruhumun tüyelerini, ta ki o da gözyaşı, kan ve terden ibaret küçük bir toprak topağı kalana dek senin karşında birer birer yolacağım... Sana mücadelemi anlatacağım ki hafifleyeyim; erdemi, utancı, gerçeği üzerimden atacağım ki hafifleyeyim. Sen Toledo Manzarası'nı nasıl yarattın? Aynı şekilde benim ruhum da ağır, siyah bulutlarla ve çevresi sarı şimşeklerle çevrili, ışık ve karanlıkta umutsuz ve durmadan mücadele ediyor. Onu görecek, kılıç gibi kesişen kaşlarının arasından tartacak ve hakkında hüküm vereceksin. Biz Giritlilerin söylediği ağır sözü hatırlarsın: “Başarısızlığa uğradığın yere dön, başarı sağladığın yerden kaç!” Başarısızlığa uğradımsa bir saatlik ömrüm kalsa bile yine saldırıya geçerim; başarı sağladımsa yanına uzanmak için toprağı yarıp gelirim.

Yani, mektuplarımı oku general ve hükmünü ver; hayatımı dinle Dede, ben de seninle birlikte savaştımsa, kimse nasıl acı çektiğimi öğrenmeden yaralandımsa, sırtımı hiçbir zaman düşmana çevirmediğimse:

Hayırduanı esirgeme benden!